

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Jild 3, Son 10

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 10 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодида Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Телеграм канал:

https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

- Фарманова Гулнара Комилевна*
МЕТОДЫ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ НА ТЕРРИТОРИИ САМАРКАНДСКОГО
СОГДА В КОНЦЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВЕКА 9-18
- Саидбобоева Гулзора Нематжоновна*
ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ АРХИВИ ҲУЖЖАТЛАРИДА ГИДРОЭЛЕКТР СТАНЦИЯЛАРИНИНГ
ҚУРИЛИШИГА ДОИР МАЪЛУМОТЛАР (XX АСР 20-ЙИЛЛАРИ ОХИРИ-30-ЙИЛЛАР
БОШИ) 19-26
- Ахмедов Шахзод Фарход ўғли*
МУСТАҚИЛЛИККА ЭРИШИШ АРАФАСИДА ЎЗБЕКИСТОНДА ЧОРВАЧИЛИКНИНГ
УМУМИЙ ҲОЛАТИ ВА МАВЖУД МУАММОЛАРИ 27-34
- Mirsoatova Sayyora Turg'unovna*
MARKAZIY FARG'ONA NEOLIT JAMOALARI MADANIYATI HAQIDA MULOHAZALAR 35-39
- Янгибоева Дилноза Ўктамовна*
МУҲАММАД ШАРИФЖОН МАХДУМ САДРИ ЗИЁНИНГ ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ
ФАОЛИЯТИ 40-48
- Маҳмудов Эркинжон Асқаралиевич*
АРАБЛАР ТОМОНДАН ФАРФОНАНИНГ ЗАБТ ЭТИЛИШИ ҲАҚИДАГИ МАЪЛУМОТЛАР ВА
УЛАРНИНГ ТАҲЛИЛИ 49-53
- Yoriqulov Nasibulla Xoliyorovich*
O'ZBEKISTON HUDUDIGA G'ARB ME'MORCHILIK AN'ANALARINING KIRIB KELISHI 54-58
- Ergasheva Bahridil G'olibjonovna*
IJTIMOIY TARMOQLARDAGI REKLAMALARNING IJTIMOIY-MA'NAVIY HAYOTGA TA'SIRIGA
DOIR MULOHAZALAR (ETNOSOTSIOLOGIK TAHLIL) 59-65
- Абдухамидов Исломбек Абдухалим ўғли*
МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ЎРГАНИШДА ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ ЁНДАШУВЛАР 66-74
- Boltayeva Moxichehra Jamshid qizi*
XORIJIIY INVESTITSİYALARNI JALB QILISH BO'YICHA AMALGA OSHIRILGAN ISHLAR VA
ERISHILGAN KO'RSATKICHLAR (JIZZAX VILOYATI MISOLIDA) 75-80
- Кандахаров Анваржон Хасанович, Бабаярова Шахноза Шухратовна*
БУХОРО ХОНЛИГИДА АБДУЛЛАХОН II ДАВРИНИНГ ҚУРИЛИШ ИНШООТЛАРИ
ТАРИХИГА БИР НАЗАР 81-86

8.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

- Boltayev Nurali Shiramatovich*
AGRAR OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA MALAKALI KADRLAR TAYYORLASHNING
BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI 87-93

<i>Дустова Мухайё Худайбердиевна</i> РОСТ, УСТОЙЧИВОСТЬ, ДОХОДНОСТЬ: ЭКОНОМЕТРИКА ФИНАНСОВЫХ ПОТОКОВ НА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ	94-102
<i>Ravshanov Malik Naimovich</i> METHODOLOGY FOR DETERMINING THE NEED FOR ECONOMIC RESOURCES OF THE ROAD TRANSPORT COMPLEX.....	103-108
<i>Xushmuradov Oman Namozovich</i> TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASH ISTIQBOLLARI	109-115
<i>Raximjonov Kamronbek Ixomjon o'g'li</i> DAVLAT XARIDLARINI AMALGA OSHIRISHDA KORRUPSIYANI OLDINI OLISH	116-121
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Наврўзова Гулчеҳра Нигматовна</i> АКАДЕМИК ИБРОҶИМ МЎМИНОВ ИЛМИЙ ЖАСОРАТИНИНГ ЯНГИ ҚИРРАСИ	122-128
<i>Talabov Baxriddin Alijanovich</i> KONSTITUTIONIZM DEMOKRATIK RIVOJLANISHNING ASOSI SIFATIDA	129-134
<i>Tajibaev Muxiddin Abdurashidovich</i> JAMIYAT HAYOTIDA SINERGETIK DUNYOQARASH PARADIGMASINI TADQIQ QILISHNING AHAMIYATI	135-140
<i>Солиев Икромжон Комилжонович</i> РАҚАМЛИ ДУНЁДА ИНСОН ҚАДРИ МУАММОСИ: ИЛМИЙ-ФАЛСАФИЙ ТАЛҚИН	141-147
<i>То'хтайев Hakim Primovich</i> TASAVVUF TA'LIMOTLARIDA QADRIYATLAR TRANSFORMATSİYASINING NAMOYON VO'LISH XUSUSIYATLARI	148-153
<i>Уразалиева Гулшада</i> СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ КАТЕГОРИИ «ГЕНДЕР» В СИСТЕМЕ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ	154-160
<i>Гуламова Мавжуда Ташпулатовна</i> ИЖТИМОЙ АХЛОҚ МЕЗОНЛАРИНИ ЎРГАНИШДА КУМУШХОНАВИЙ ВАСИЯТНОМАЛАРИНИНГ ЎРНИ	161-165
<i>Xoliqov Lazizjon Maxmud o'g'li</i> GLOBAL O'ZGARISHLAR SHAROITIDA O'ZBEKISTONNING IJTIMOIIY-DUNYOVIY DAVLAT SIFATIDAGI MAQOMI (IJTIMOIIY-FALSAFIY TAHLIL)	166-171
<i>Quvonov Sardor Zokirovich</i> MA'NAVIY TARBIYANI SHAKLLANTIRISHDA "MANOQIBI SHAYX XUDOYDOD VALIY" ASARINING AHAMIYATI	172-179
10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	

<i>Халметова Меҳрибону Гайратжонова</i> ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ДЕТСКОЙ ЛЕКСИКИ В НЕМЕЦКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ	180-186
<i>Abdijabbor Amanov</i> MURAKKAB SINTAKTIK BUTUNLIKNING MATNNING KATTA BIRLIGI SIFATIDA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	187-194
<i>Umarova Xurshida Zikiryoxonovna</i> AQSH ADABIYOTIDA PSIXOLOGIK ROMAN TADRIJI	195-203
<i>Odinayev Bekqul Imamqulovich</i> LISONIY SHAXS: TA'RIF, TAHLIL, TALQIN	204-210
<i>Jaloliddin Jo'rayev, Jamoliddin Jo'rayev</i> "DEVONI LUG'ATIT-TURK" VA "GULSHAN UL-ASROR"DAGI QADIMGI TURKIY SO'ZLAR QIYOSI	211-217
<i>Saidov Akmal Azimovich</i> "TARJIMA NAZARIYASI VA AMALIYOTI" YO'NALISHIDA TAHSIL OLAYOTGAN TALABALARDA MADANIYATLARARO MULOQOT KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	218-224
12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Qosimov Botirjon Ma'rufjon o'g'li</i> SUDYALAR OLIY KENGASHINI SUDYALARNING CHINAKAM HAMJAMIYATI ORGANIGA AYLANTIRISHNING KONSTITUTSIYAVIY MASALALARI	225-231
<i>Жўраев Дилмурот Мухторович</i> МАЪМУРИЙ ВА ОММАВИЙ ҲУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАРДАН КЕЛИБ ЧИҚАДИГАН НИЗОЛАРНИ СУДДА ҲАЛ ЭТИШДА КЕЛИШУВ ТАРТИБ-ТАОМИЛЛАРИНИ ҚЎЛЛАШГА ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ АЙРИМ МАСАЛАЛАР	232-240
<i>Эшонхонов Камолхон Маматхонович</i> БАНД СОЛИНГАН МУЛКНИ ҚОНУНГА ХИЛОФ РАВИШДА ТАСАРРУФ ЭТИШ ЖИНОЯТИНИ КВАЛИФИКАЦИЯ ҚИЛИШДАГИ АЙРИМ МАСАЛАЛАР.....	241-246
<i>Бўриев Одил Қобилович</i> КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШ – ИНСОН ҚАДРИНИ ЮКСАЛТИРИШ МЕЗОНИДИР	247-253
13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
<i>Umarzoda Shohruh Azamat o'g'li</i> "ALGORITMIK TILLAR VA DASTURLASH ASOSLARI" FANI MAZMUNI VA O'QITISHNING MAVJUD HOLATI	254-259
<i>Эргашева Гули Исмоил кизи, Инамова Гуллола</i> ЗНАЧИМОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ФОНЕТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ПРОЦЕССЕ КОММУНИКАЦИИ.....	260-265

<i>Bobomurotov Sirojiddin Mengziyo o'g'li</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIIY FANLARNI VARIANTIV TUSHUNCHALAR ASOSIDA O'QITISHDA SHARQ MUTAFAKKIRLARINING O'RNI	266-271
<i>Xudoyberdiyev G'iyosiddin Baxtiyor o'g'li</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK JIHATLARI	272-277
<i>Ботиров Азизбек</i> РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ: АНАЛИЗ И ПЕРСПЕКТИВЫ	278-283
<i>Эшбеков Сардор Журакулович</i> ЁШЛАРНИ ҲАРБИЙ ВАТАНПАРВАРЛИК РУҲИДА ТАРБИЯЛАШ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШИНИГ МУҲИМ ОМИЛИ	284-288
<i>Abdullaeva Feruza Suyunovna</i> KASBIY TERMINOLOGIYANI O'RGATISHDA INTERAKTIV TEXNOLOGIYALARNING O'RNI	289-293
<i>Ortiqov Oybek Rustamovich</i> OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLARNING TASHKIL ETILISHI.....	294-298
<i>Erhanova Nasiba Absayitovna</i> MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARINING "TIL VA NUTQ" MARKAZIDA INNOVATSION FAOLIYAT OLIB BORISH	299-303
<i>Robiya Mannopova</i> INNOVATIVE COMPETENCY AS A CORE COMPETENCE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS.....	304-308
<i>Qodirov Olim Odilovich</i> REFLEKSIV YONDASHUV, UNING MOHIYATI VA KONSEPTUAL ASOSLARI.....	309-314
<i>Xaydarova Mahliyo Xabibullayevna</i> TARBIYA FANINI O'QITISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI.....	315-322
<i>Xasanova Gulsanam Xusanovna</i> IJTIMOIY-MADANIY FAOLIYATDA MAGISTRATURA TALABALARINING TASHKILIY- BOSHQARUV KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH USULLARI	323-328

09.00.00- Фалсафа фанлари

Talapov Baxriddin Alijanovich

Namangan davlat universiteti, f.f.d.(DSc), v.b.professor

KONSTITUTIONIZM DEMOKRATIK RIVOJLANISHNING ASOSI SIFATIDA

Annotasiya. Ushbu maqola zamonaviy jamiyatlarda demokratik tuzilmalarni shakllantirish va mustahkamlash jarayonida konstitutsionizmning asosiy rolini o'rganadi. Muallif konstitutsionizm kontseptsiyasini huquqiy tizimning asosi sifatida tahlil qiladi, uning hokimiyatni cheklash va fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishdagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Maqolada konstitutsionizm rivojlanishining tarixiy konteksti va uning zamonaviy demokratik institutlarning shakllanishiga ta'siri batafsil ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: konstitutsionizm, demokratiya, huquqiy davlat, hokimiyatni cheklash, fuqarolarning huquqlari va erkinliklari, demokratik institutlar, konstitutsiyaviy tartib, tarixiy kontekst, amaliy misollar, zamonaviy muammolar, uzoq muddatli rivojlanish, siyosiy nazariya, huquqiy falsafa, ijtimoiy qadriyatlar, konstitutsiyaviy huquq.

Talapov Baxriddin Alijanovich

Namangan State University, PhD (DSc), acting professor

CONSTITUTIONALISM AS THE BASIS OF DEMOCRATIC DEVELOPMENT

Abstract. This article examines the main role of constitutionalism in the process of forming and strengthening democratic structures in modern societies. The author analyzes the concept of constitutionalism as the basis of the legal system, emphasizes its importance in limiting power and protecting the rights and freedoms of citizens. The article examines in detail the historical context of the development of constitutionalism and its influence on the formation of modern democratic institutions. Examples from the practice of different countries are also considered, showing how constitutional principles contribute to the strengthening of democratic values and institutions.

Key words: constitutionalism, democracy, legal state, limitation of power, rights and freedoms of citizens, democratic institutions, constitutional order, historical context, practical examples, modern problems, long-term development, political theory, legal philosophy, social values, constitutional law.

Талапов Бахриддин Алижанович

Наманганский государственный университет,
кандидат биологических наук, и.о. профессора

КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМ КАК ОСНОВА ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация. В данной статье рассматривается основная роль конституционализма в процессе формирования и укрепления демократических структур в современных обществах. Автор анализирует концепцию конституционализма как основы правовой системы, подчеркивает его значение в ограничении власти и защите прав и свобод граждан. В статье подробно рассматривается исторический контекст развития конституционализма и его влияние на формирование современных демократических институтов. Также рассмотрены примеры из практики разных стран, показывающие, как конституционные принципы способствуют укреплению демократических ценностей и институтов.

Ключевые слова: конституционализм, демократия, правовое государство, ограничение власти, права и свободы граждан, демократические институты, конституционный строй, исторический контекст, практические примеры, современные проблемы, долгосрочное развитие, политическая теория, философия права, социальные ценности, конституционность. закон.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I10Y2023N18>

Кирish. Zamonaviy dunyoda demokratiya eng muhim va barqaror siyosiy ideallardan biri hisoblanadi. Bu fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtirok etishini va ularning huquq va erkinliklarini himoya qilishni o'z ichiga oladi. Biroq, demokratiya mavjud bo'lishi va rivojlanishi uchun qoidalarga rioya qilishni kafolatlaydigan va hokimiyatni cheklaydigan tizimga ega bo'lish kerak. Bu erda konstitutsionizm tushunchasi sahnaga chiqadi. Demokratiya va konstitutsionizm zamonaviy siyosiy landshaftning ikkita muhim tarkibiy qismidir[1]. Ular bir-biri bilan chambarchas bog'liq va o'zaro aloqada bo'lib, jamiyatda barqarorlik va adolatni ta'minlaydi. Ushbu maqolada biz konstitutsiyaviylik demokratik rivojlanish uchun qanday asos bo'lib xizmat qilishini ko'rib chiqamiz.

Konstitutsiyaviylik demokratik jamiyat faoliyatiga rahbarlik qiluvchi tamoyillar, tuzilmalar va me'yorlarni o'rnatib, demokratik taraqqiyotning asosini tashkil qiladi. U davlat hokimiyati organlarining vakolatlari cheklangan, tarqoq va qonun ustuvorligini ta'minlaydi, shaxslarning huquq va erkinliklarini himoya qiladi, shu bilan birga hisobdorlik, oshkoralik va aholining umumiy farovonligini ta'minlaydi. Konstitutsiyaviylik demokratik taraqqiyotni qanday asoslashi haqida batafsilroq ma'lumot:

Qonun ustuvorligi va qonunchilik bazasi: Konstitutsiyaviylik qonun ustuvorligini mustahkamlaydi, bu qonunlar barcha shaxslar va muassasalarga, shu jumladan hukumatning o'ziga ham teng qo'llanilishini nazarda tutadi. Konstitutsiya davlatning oliy qonuni bo'lib, hukumat va uning mansabdor shaxslari faoliyatini tartibga soluvchi huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Tekshiruvlar va balanslar: Konstitutsiyaviylikning asosiy jihati — bu hokimiyatlarning bo'linishi va nazorat va muvozanatni o'rnatish. Konstitutsiya odatda hokimiyatning turli tarmoqlari (ijro etuvchi, qonun chiqaruvchi va sud)ning roli va vakolatlarni belgilab beradi, har qanday tarmoqning haddan tashqari vakolatga ega bo'lishiga yo'l qo'ymaydi va tarmoqlar o'rtasida javobgarlikni ta'minlaydi.

Shaxs huquq va erkinliklarini himoya qilish: Konstitutsiyaviylik fuqarolarni hukumat tomonidan ularning erkinliklarini buzishidan himoya qiluvchi Huquqlar to'g'risidagi Bill yoki shunga o'xshash qoidalarni belgilash orqali shaxs huquq va erkinliklarini himoya qiladi. Bu huquqlar so'z, yig'ilishlar, din erkinligi, qonuniy jarayon va boshqalarni o'z ichiga olishi mumkin. Konstitutsiya hukumatning mumkin bo'lgan suiiste'mollariga qarshi qalqon vazifasini o'taydi.

Demokratik boshqaruv tuzilmasi: Konstitutsiya demokratik boshqaruv tuzilmasini saylov jarayonlari, vakillik va fuqarolar ishtiroki mexanizmlarini belgilab beradi. U adolatli va erkin saylovlar o'tkazish qoidalarini ta'minlaydi, hukumatning demokratik qonuniyligini o'rnatadi.

Siyosiy barqarorlik va bashoratlilik: Konstitutsiya boshqaruv uchun barqaror va bashorat qilinadigan asosni taqdim etadi. Hukumat institutlarining vakolatlari, mas'uliyati va

cheklovlarini belgilab, nizolar ehtimolini kamaytiradi va hokimiyatning silliq o'tishini ta'minlaydi.

Hisobdorlik va shaffoflik: Konstitutsiyaviylik hukumat faoliyatida javobgarlik va shaffoflikni ta'minlaydi. U hukumat harakatlarining belgilangan qoidalar va tamoyillarga mos kelishini talab qiladi va u ko'pincha shaffoflikni ta'minlash uchun nazorat, audit va hisobot mexanizmlariga oid qoidalarni o'z ichiga oladi.

Konstitutsiyaviy o'zgartirishlar va evolyutsiya: Konstitutsiyaga uning asosiy tamoyillarini saqlab qolgan holda jamiyatning o'zgaruvchan ehtiyojlariga moslashish uchun o'zgartirishlar kiritilishi mumkin. Konstitutsiyaga, odatda, belgilangan tartib-qoidalar bilan o'zgartirishlar kiritish imkoniyati vaqt o'tishi bilan demokratik boshqaruvning evolyutsiyasiga imkon beradi.

Xulosa qilib aytganda, konstitutsiyaviylik qonun ustuvorligini ta'minlash, shaxs huquqlarini himoya qilish, demokratik boshqaruv tuzilmalarini o'rnatish, o'zaro tiyib turish va muvozanatni ta'minlash, jamiyatda hisobdorlik va oshkoralikni ta'minlash orqali demokratik taraqqiyotning muhim asosini ta'minlaydi. U jamoaviy manfaatlarni rag'batlantirish hamda adolat va tenglik tamoyillarini qo'llab-quvvatlovchi yaxshi faoliyat ko'rsatayotgan demokratiya uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Konstitutsionizm nima? Konstitutsionizm-bu hokimiyatni Konstitutsiya, ya'ni mamlakatning asosiy qonuni bilan cheklash kerak degan falsafiy va siyosiy ta'limot. Ushbu hujjat hukumat tuzilishini, fuqarolarning huquq va majburiyatlarini belgilaydi va hokimiyat harakatlari uchun asos yaratadi. Konstitutsiya oliy qonun bo'lib, barcha fuqarolar uchun qonun oldida tenglikni ta'minlaydi. Konstitutsionizm va demokratiya o'zaro bog'liq va bir-birini to'ldiruvchi tushunchalardir. Demokratiya xalqning davlat boshqaruvida ishtirok etishini va ko'pchilik va ozchiliklarning huquqlarini hurmat qilishni o'z ichiga oladi. Biroq, cheklovlarsiz va nazoratsiz, hatto demokratiya ham zulmga aylanishi mumkin.

Aynan shu nuqtai nazardan konstitutsionizm asosiy ahamiyat kasb etadi. Konstitutsiya o'yin qoidalarini belgilaydi va siyosiy e'tiqodidan qat'i nazar, barcha fuqarolar uchun kafolatlarni belgilaydi[2]. U hukumat hokimiyatini cheklaydi va jamiyatning barcha qatlamlarining huquq va erkinliklariga rioya etilishini ta'minlaydi. Konstitutsiyaviy tizim-bu demokratik tamoyillarning mumkin bo'lgan buzilishlaridan sug'urta.

Konstitutsionizm siyosiy nazariya va amaliyot sohasidagi asosiy g'oyalardan biridir. U demokratik jamiyatlarning shakllanishi va rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada biz konstitutsionizm nima ekanligini, uning demokratik rivojlanish bilan qanday bog'liqligini va uning asosida qanday tamoyillar va qadriyatlar yotishini ko'rib chiqamiz.

Konstitutsionizm-bu mamlakatda asosiy huquqiy hujjat sifatida Konstitutsiyani o'rnatish va unga rioya qilish zarurligi g'oyasiga asoslangan siyosiy falsafa. Konstitutsiya davlatning tuzilishi va funksiyalarini, shuningdek fuqarolarning huquq va majburiyatlarini belgilaydi. Bu eng yuqori qonun bo'lib, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishni ta'minlaydigan hokimiyat vakolatlarini cheklash vazifasini bajaradi.

Konstitutsionizm va demokratiya bir-biri bilan chambarchas bog'liq va to'ldiriladi[3]. Demokratiya-bu hokimiyat xalqqa tegishli bo'lgan siyosiy tizim bo'lib, fuqarolar to'g'ridan-to'g'ri yoki tanlangan vakillar orqali qaror qabul qilishda ishtirok etish huquqiga ega. Biroq, cheklovsiz va nazoratsiz demokratiya ko'pchilikning zulmiga va ozchiliklarning huquqlarining buzilishiga olib kelishi mumkin.

Aynan shu nuqtai nazardan konstitutsionizm muhim ahamiyat kasb etadi. Konstitutsiya hukumatning harakatlari uchun asos yaratadi va uning faoliyatini nazorat qilish mexanizmlarini taqdim etadi. Bu hokimiyatni suiiste'mol qilishning oldini olishga yordam beradi va siyosiy e'tiqodi yoki ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar, barcha fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini himoya qiladi.

Konstitutsionizmga asoslangan bir nechta asosiy tamoyillar mavjud:

1. Hokimiyat Konstitutsiya bilan cheklangan: Konstitutsiya hokimiyat uchun aniq chegaralarni belgilaydi va uning chegaralarini belgilaydi. Hech bir hokimiyat bu doiradan tashqarida harakat qila olmaydi.

2. Hokimiyatning bo'linishi: davlatdagi hokimiyat ijro etuvchi, qonun chiqaruvchi va sudga bo'linadi. Ushbu bo'linish kuchning bir guruh yoki shaxs qo'lida to'planishining oldini olishga yordam beradi.

3. Fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini himoya qilish: Konstitutsiya fuqarolarning so'z erkinligi, yig'ilishlar, e'tiqodlar va boshqa ko'plab asosiy huquqlari va erkinliklarini kafolatlaydi. Shuningdek, u ushbu huquqlarni mustaqil sud tizimi orqali himoya qilish mexanizmlarini o'rnatadi.

4. Huquqiy davlat prinsipi: Konstitutsionizm qonun ustuvorligi prinsipini tasdiqlaydi, unda qonun eng yuqori hokimiyatdir va hech kim, shu jumladan hukumat ham qonundan yuqori emas.

Dunyodagi ko'plab mamlakatlar konstitutsionizm tamoyillariga har xil darajada amal qilishadi[4]. Masalan, Amerika Qo'shma Shtatlarida federal hukumat va Shtatlar hokimiyati uchun asos va cheklov bo'lib xizmat qiladigan Konstitutsiya mavjud. Yevropa Ittifoqi, shuningdek, ittifoqning tuzilishi va funksiyalarini belgilaydigan va fuqarolarning asosiy huquqlarini himoya qilishni ta'minlaydigan Konstitutsiyaga ega. Konstitutsionizm va demokratiya zamonaviy siyosiy tizimlarning ikkita muhim tarkibiy qismidir. Ularning o'zaro ta'siri va o'zaro bog'liqligi barqaror va adolatli jamiyatlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada biz konstitutsiyaviylik demokratik rivojlanishning asosi bo'lib xizmat qilishini va nima uchun u zamonaviy siyosiy amaliyotning ajralmas qismi ekanligini ko'rib chiqamiz.

Konstitutsionizm-bu hokimiyatni cheklash va fuqarolarning bo'linmas huquq va erkinliklarini tan olish tamoyillariga asoslangan siyosiy mafkura va davlat hokimiyatini tashkil etish tizimi[5]. Konstitutsionizm konsepsiyasining markazida davlatning tuzilishi va funksiyalarini, shuningdek fuqarolarning huquq va majburiyatlarini belgilaydigan asosiy huquqiy hujjat – Konstitutsiyaning mavjudligi va unga rioya qilish zarurligi g'oyasi yotadi.

Konstitutsiya hokimiyatning harakatlari uchun asos yaratadi va mamlakatdagi eng yuqori qonun hisoblanadi. Bu davlatning demokratik tuzilishining ajralmas qismi bo'lgan hokimiyatning muvozanati va cheklanishini ta'minlaydi.

Demokratiya va uning konstitutsionizm bilan o'zaro ta'siri. Demokratiya, o'z navbatida, hokimiyat xalqqa tegishli bo'lgan siyosiy tizim bo'lib, fuqarolar to'g'ridan-to'g'ri yoki tanlangan vakillar orqali qaror qabul qilishda ishtirok etish huquqiga ega. Demokratiya barcha fuqarolarning huquqlari va manfaatlari hisobga olinadigan va himoya qilinadigan jamiyatni yaratishga intiladi.

Biroq, cheklovsiz demokratiya ko'pchilikning zulmiga va ozchiliklarning huquqlarining buzilishiga olib kelishi mumkin. Aynan shu nuqtai nazardan konstitutsionizm muhim ahamiyat kasb etadi.

Konstitutsionizm quyidagi jihatlarda demokratiya kafolati rolini o'ynaydi:

2. Huquq va erkinliklarni himoya qilish: Konstitutsiya fuqarolarning so'z erkinligi, yig'ilishlar, e'tiqodlar, qonun oldida tenglik va boshqa ko'plab asosiy huquq va erkinliklarini kafolatlaydi. Bu ushbu huquqlarni davlat yoki jamiyat tomonidan yuzaga kelishi mumkin bo'lgan buzilishlardan himoya qilishning huquqiy mexanizmi bo'lib xizmat qiladi.

1. Hokimiyatni cheklash: konstitutsionizmning asosiy jihatlaridan biri bu hokimiyatni cheklashdir. Konstitutsiya hukumat, qonun chiqaruvchi hokimiyat va sud tizimining harakatlari uchun aniq chegaralarni belgilaydi va hokimiyat va demokratiya tamoyillarini amalga oshiradi.

3. Hokimiyatning bo'linishi: Konstitutsionizm hokimiyatning ijro etuvchi, qonun chiqaruvchi va sud hokimiyatlariga bo'linishini nazarda tutadi. Ushbu bo'linish hokimiyat muvozanatiga yordam beradi va barcha hokimiyat tarmoqlarini bir guruh yoki shaxs tomonidan to'g'ridan-to'g'ri nazorat qilinishini oldini oladi. Dunyodagi ko'plab mamlakatlar konstitutsionizm konsepsiyasini siyosiy amaliyotida muvaffaqiyatli amalga oshirmoqdalar. Bunga Amerika Qo'shma Shtatlari Konstitutsiyaviy prinsiplarning mezoniga aylangan Konstitutsiyasi bilan va Germaniya o'zining asosiy qonuni bilan mamlakatda demokratik tizimning asosi bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Konstitutsiyaviy tizimlarga misollar. Dunyo bo'ylab ko'plab mamlakatlarda konstitutsiyaviy boshqaruv tizimlari mavjud. Masalan, Amerika Qo'shma Shtatlarida Federal hukumat va Shtatlar uchun asos bo'lib xizmat qiladigan Konstitutsiya mavjud[6]. Yevropa Ittifoqi, shuningdek, uning tuzilishi va funksiyalarini belgilaydigan o'z Konstitutsiyasiga ega.

Konstitutsionizm demokratik rivojlanishning asosidir. U hukumat harakatlari uchun huquqiy asos yaratadi, fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini himoya qiladi va qonunni amalga oshiradi. Konstitutsiyaviy tizimlar hokimiyatning muvozanatli taqsimlanishini va fuqarolarning huquqlarini himoya qilishni ta'minlaydigan barqaror va adolatli jamiyatlarni yaratadi. Konstitutsionizm nafaqat demokratik rivojlanishning asosi bo'lib xizmat qiladi, balki uning barqarorligi va farovonligini ham ta'minlaydi.

Xulosa. Konstitutsionizm demokratik rivojlanishning asosidir. U hokimiyat muvozanatini ta'minlaydi, fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini himoya qiladi va qonunlarning bajarilishini kafolatlaydigan tuzilmalarni yaratadi. Oxir oqibat, konstitutsionizm zamonaviy demokratiya quriladigan asos bo'lib, u holda demokratik rivojlanish imkonsiz bo'lar edi. Konstitutsionizm demokratik rivojlanishning muhim asosi bo'lib, qonunlarga rioya etilishini, hokimiyatni cheklashni va fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishni ta'minlaydi. U barqaror va adolatli jamiyatlarni yaratishga yordam beradigan huquqiy davlat tamoyillarini va hokimiyatlarning bo'linishini qo'llab-quvvatlaydi. Konstitutsiyaviy tizimlar ko'plab demokratik davlatlarning poydevori bo'lib, demokratik institutlar va qadriyatlarni o'rnatish va mustahkamlashga intilayotgan mamlakatlar uchun namuna bo'lib xizmat qiladi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Dahl, Robert A. "On Democracy." Yale University Press, 1998.
2. Elster, Jon. "Constitutionalism in Eastern Europe: An Introduction." Social Research, vol. 61, no. 2, 1994, pp. 233-259.

3. Rosato, Sebastian. "The Flawed Logic of Democratic Peace Theory." *American Political Science Review*, vol. 97, no. 4, 2003, pp. 585-602.
4. Tushnet, Mark V. "Constitutionalism." In "The Oxford Handbook of Political Science," edited by Robert E. Goodin, 2009, pp. 899-913.
5. Vile, M. J. C. "Constitutionalism and the Separation of Powers." 2nd ed., Liberty Fund, 1998.
6. Waldron, Jeremy. "The Core of the Case Against Judicial Review." *The Yale Law Journal*, vol. 115, no. 6, 2006, pp. 1346-1406.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 10 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).